

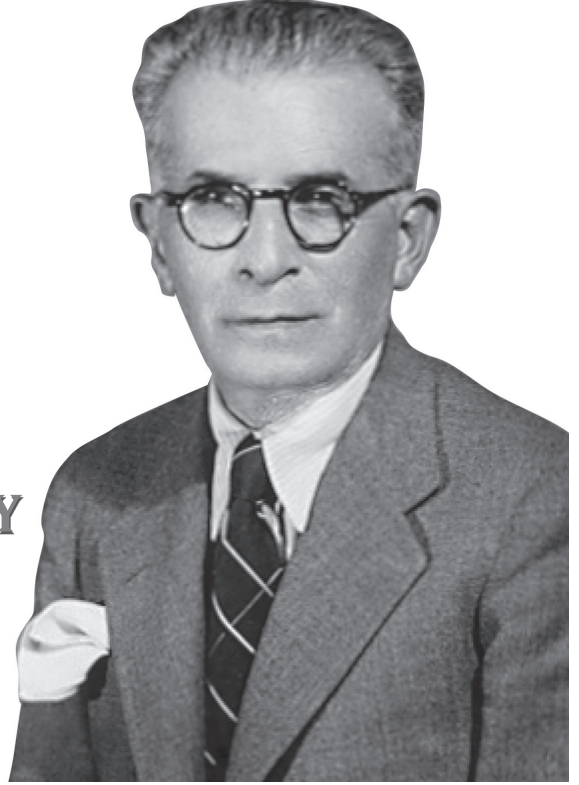

NOBEL
MEDICUS®

PORTRELER

ORD. PROF. DR. KEMAL CENAP BERKSOY (1876-1949)

1901-1951 Yılları Arasında Nobel Fizyoloji ve Tıp Ödülleri'ne Aday Gösterilen İlk ve Tek Türk Bilim Adanı, Türk Fizyoloji Tarihinin Unutulmaz Hocası

Evgin Yasinoglu

Istanbul Üniversitesi, İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, İstanbul

ÖZET

Türk Fizyoloji tarihinin unutulmaz isimlerinden Ord. Prof. Dr. Kemal Cenap Berksoy İstanbul'da doğdu. Askerî Tıbbiye'yi bitirdi. 1897 yılından itibaren Fizyoloji Enstitüsü'nde çalışmalar yaptı ve çalışmalarını Fransızca, Almanca ve Türkçe olarak yayımladı. 1932 yılında Nobel Fizik Ödülleri'ne aday

gösterildi. Görev yaptığı 46 yıl boyunca binlerce öğrenci yetistirdi. 1944 yılı İstanbul, 1946 yılında Yozgat milletvekili olarak mecliste görev yaptı. 1949 yılında Ankara'da hayatını kaybetti.

Anahtar kelimeler: Türk Fizyoloji Tarihi, 1933 Türk Üniversite Reformu, Askerî Tıbbiye, Prof. Dr. Kemal Cenap Berksoy.

THE FIRST AND ONLY TURKISH SCIENTIST, WHO WAS NOMINATED FOR THE NOBEL PHYSIOLOGY AND MEDICAL AWARD BETWEEN 1901-1951; ONE OF THE UNFORGETTABLE NAMES OF TURKISH PHYSIOLOGY HISTORY

ABSTRACT

Professor-in-Ordinary Kemal Cenap Berksoy, one of the unforgettable names of the Turkish physiology history, was born in Istanbul. He graduated from the Military School of Medicine. As of 1897 Professor-in-Ordinary

Berksoy carried out studies in the Institute of Physiology and published his studies in Turkish, German and French. In 1932, he was nominated for the Nobel Prize for Physics. He trained thousands of students throughout 46 years of service. He served as Istanbul Deputy in 1944 and Yozgat Deputy in 1946 in the Grand National Assembly of Turkey. He lost his life in Ankara in 1949.

Keywords: History of Turkish Physiology, 1933 Turkish University Reform, Military Medicine, Prof. Dr. Kemal Cenap Berksoy.

HAYATI

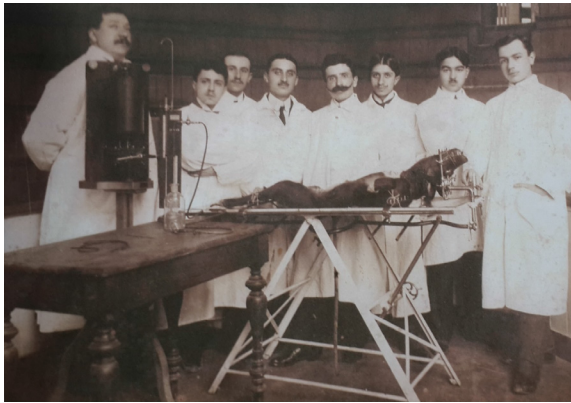
Türkiye’de fizyoloji alanının unutulmayacak hocalarından Ord. Prof. Dr. Kemal Cenap Berksoy, 1876 yılında Üsküdar’da dünyaya gelmiştir. Babası Hüseyin Cenap Efendi ve annesi Mesnet Hanım’dır. Kemal Cenap Berksoy, 1900 yılında Saliha Hanım’la evlenmiş, bu evlilikten Bedia Moray ve Seyfi Cenap Berksoy isminde iki çocuğu olmuştur.¹

Kemal Cenap, Askerî Tıbbiye’den 1897 yılında yüzbaşı rütbesi ile mezun olmuştur.² Mezun olduğu yıl fizyoloji kürsüsüne girmiş ve bugünkü asistanlık göreviyle Şakir Paşa’nın yanına verilmiştir.³

Şakir Paşa (1849-1909) Tıbbiye’nin ilk hocalarından birisidir. 1872-1876 yılları arasında Paris’te dönemin ünlü fizyoloji bilgini ve deneysel fizyolojinin temellerini atan Claude Bernard’ın öğrencisi olmuş, yurda döndükten sonra ilk fizyoloji laboratuvarını kurmuştur.^{3,4}

Şakir Paşa muavinlerini öz evlatları gibi sever ve korurdu. Derslerinde ve özellikle deneyleri esnasında: “Muavinim Kemal Cenap beni geçmiştir. Zira bir şubenin, dolayısıyla memleketin ilerlemesi için muavinlerin hocalarını geçmelerine lüzum vardır.” diyerek hem tevazusunu gösterir hem de çalışanlarını cesaretlendirirdi.³

Kemal Cenap, 1899 yılında açılan fizyoloji muallim muavinliği sınavını kazanarak bu göreve atandı. 1903’te muallim-i sani (doçent) oldu.⁵ 1909 yılında Şakir Paşa’nın vefatından sonra fizyoloji kürsüsüne muallim (profesör) oldu. Aynı yıl askerî ve sivil tıbbiyelerin, “tıp fakültesi” adı altında birleştirilmesiyle ilgili yapılan yeni düzenlemede müderris (profesör) unvanı ile görevini sürdürdü.⁶

Resim 1. Kemal Cenap Bey 1914 yılında fizyoloji laboratuvarında deney yaparken. Soldan beşinci Kemal Cenap¹³

Kemal Cenap, 1909 yılında Fransa’ya giderek bir yıl kadar Lyon Tıp Fakültesi’nde Fizyoloji profesörü olan Jean Pierre Morat’ın (1846-1920) yanında ve Paris’te bulunan Collégé de France’da Fizyolog Prof. Dr. Eugène Émile Gley’in (1857-1930) yanında çalışmalarda bulundu. Fransa’dan dönüşünde Haydarpaşa’daki yeni binada iyi teçhiz edilmiş bir fizyoloji laboratuvarı kurdu. Kemal Cenap, bu laboratuvarı daha önce yapılamayan deneyleri başarılı bir şekilde gerçekleştirdi (Resim 1,2).⁶

Kemal Cenap Berksoy, 1912 yılında Balkan Harbi’nde Edirne’de bulunmuş ve hekimlik yapmıştır.¹ Birinci Dünya Savaşı esnasında 1916-1918 yılları arasında Almanya’ya ailesi ile birlikte giden Kemal Cenap Berlin Patolojik Fizyoloji Enstitüsü’nde Adolf Bickel (1875-1946) ve yine Berlin Kaiser Wilhelm Enstitüsü’nde -mayalanma olayının anlaşılmasında büyük payı olan Alman kimyacı- Carl Neuberg (1872-1956) ile çalıştı. Friedrich Sain Hastanesi’nde Heinrich Johannes Boruttau’nun (1869-1923) yanında elektrokardiyografi ve elektrofizyoloji konusunda çalışmalar yaptı.⁶

1922-1923 eğitim yılında tıp fakültesine ilk kez kız öğrenci alımında, Kemal Cenap Berksoy’un da katkısı olmuştur. Tıp Fakültesi Müderris Meclisi’nde yaptığı konuşmada “Kadınların tahsili içtimai ve mühim bir meseledir. Hukuk fakültesi de bayan talebe kabulüne karar vermiştir. Bizim de bu konuda mücadele etmemiz gerekir. Neden erkek ve kadın bir sırada oturup okumasın?” demiştir.⁶

1925 yılında fizyoloji pratik derslerinde yaptıklarını anlattığı Fransızca bir kitap yazmıştır. Bu kitabın Fransızca yazılma sebebi ise İsviçre’de bir tıp fakültesine gitmek isteyen genç bir Türk doktorun orada maruz kaldığı bazı olumsuz durumlardır. Bu olumsuzluklar Kemal Cenap Hoca’yı rahatsız etmiş, O da bunun üzerine İstanbul Tıp Fakültesi’nin fizyoloji dersinde neler yapıldığını anlatmak ve okuyanlara olumlu fikirler vermek amacıyla bu kitabı yazmış ve yabancı üniversitelere de göndermiştir.⁷

1933 Üniversite Reformu ile Kemal Cenap Berksoy kadro dışı bırakılmıştır. Öğrenciler bu durumu bir günlük bir boykotla protesto etmiştir. Rektör Neşet Ömer İrdelp’in bulduğu bir formülle Kemal Cenap Hoca görevine geri dönmüştür.⁸ Üniversitedeki yeni düzenlemenin ardından Fizyoloji Enstitüsü ikiye ayrılmıştır. Genel fizyolojinin başına Ord. Prof. Dr. Hans Winterstein (1876-1963), beşeri fizyolojinin başına Ord. Prof. Dr. Kemal Cenap Berksoy tayin edilmiştir. Kemal Cenap Berksoy 1943 yılında emekli olduktan sonra bu iki bölüm tekrar birleştirilmiştir (Resim 3).¹

Kemal Cenap, tıp fakültesinde öğrencilerini çok sevmiş ve onlar tarafından da çok sevilmiştir. Fakülte idaresi, hasta öğrencilerin doktorluğunu Kemal Cenap ve birkaç doktora vermiştir. Kemal Cenap hasta olan öğrencilerin evlerine gitmiş, tedavileriyle ilgilenmiştir. Bu işine de nezaketle devam ettiği için öğrenciler nezdinde sevgi ve hürmet kazanmıştır.⁹

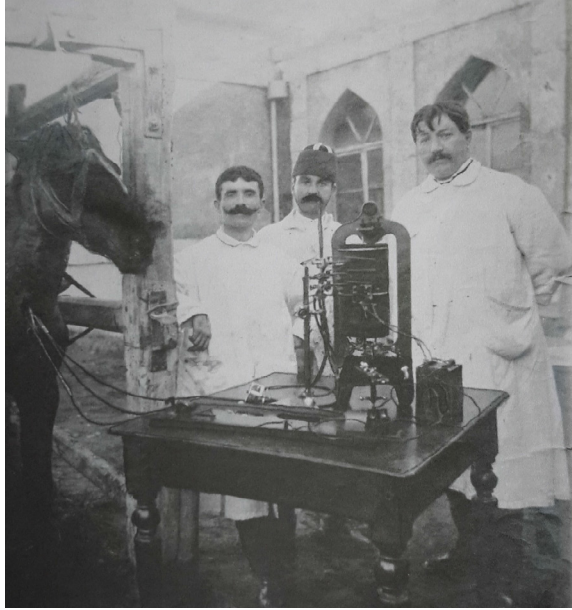
Hans Winterstein'in anlatımıyla: "Kemal Cenap, çok canlı ve biraz sinirli bir adamdı.¹² Umumiyetle çok sevimli, şaka ve nükte seven bir şahıs olmakla beraber bazen ufak bir şey için çok heyecanlanırdı. Bir talebenin saygısız hareketi onun bir gecelik uykusuna mal olabilirdi. Öğrencilerinin söylediğine göre, mükemmel, coşkun ve coşturan bir hoca, sınavlarda ise merhametliydi."

Kemal Cenap Hoca, öğretmeyi çok seviyordu. Çok hasta olduğu zamanlarda bile derslerine devam etmeye çalışmış, öğrencilerini ihmal etmek istememiştir. Sadi Irmak, ondaki öğretim aşkını şöyle anlatır: "Kemal Cenap, aynı zamanda en iyi öğrencilerimizden biri olmuştur. Öğretim onda bir aşkı. Haydarpaşa Tıbbiyesi'nde göğsünde bir litre su ve 38 derece ateşle verdiği dersler hala zevkle hatırlanır."¹⁰

Kemal Cenap Berksoy'un araştırmaları Fransızca, Almanca ve Türkçe olmak üzere 27 makalede yayınlamıştır. Fizyoloji teorik ve laboratuvar kitapları ile ikisi Prof. Zeki Zeren'le ortak yazılmış 11 kitabı ve tıbbi terminoloji ile ilgili 6 monografisi bulunmaktadır.¹¹

Kemal Cenap Berksoy, özellikle sekretin hormonu üzerinde önemli çalışmalar yapmıştır.¹² Almanya'da birlikte çalıştığı Alman Biyokimyacı Carl Neuberg ile bira mayasında yeni bir ferment tespit etmişlerdir.⁷ İstanbul Üniversitesi anatomi hocası Aimé Mouchet (1886-1941) ile birlikte yürüttükleri bir çalışmada bugün ANF (Atriyal Natriüretik Faktör) olarak bilinen maddenin varlığını saptamışlardır.¹²

1935 yılında Leningrad'da yapılan Uluslararası Fizyoloji Kongresi'ne katılmıştır. Moskova'da bulunduğu sırada rahatsızlanmış, ameliyat edilmiş ve hastanede üç gün yatmıştır. Kongrede tebliğ sırası gelince kongreye katılıp tebliğini sunmak istemiş; ameliyatını yapan hekimi izin vermek istemeyince "hükümetim beni bu iş için gönderdi, ölsem gideceğim" diye ısrarını sürdürmüştü. Bunun üzerine ameliyatını yapan hekimi "Bırakınız, Türkler ölürlər ama vazifelerini yaparlar. Bu böyledir men edemeyiz" diyerek izin vermiştir.⁶ Bu kongrede yeni keşfettiği bir gastro-duodenal refleks hakkında bir bildiri okumuştur.

Resim 2. 1912 yılında Kemal Cenap Berksoy tarafından fakülte avlusunda yapılan bir intra-kardiyak kardiografi deneyi. En soldaki Kemal Cenap Bey.¹³

Kemal Cenap Berksoy, sadece kitaplarının içeriği ile değil aynı zamanda baskı kalitesi ve fiyatıyla da ilgilenerek öğrencilerini her bakımdan düşünüyordu. "Beşeri Fizyoloji" adlı ders kitabının ikinci baskısı için tüm matbaalara gitmiş baskı kalitelerini görmüş, fiyatlarını öğrenmiş; en uygun matbaada basılmasını istemiştir.²

Kemal Cenap Berksoy 1901-1951 yılları arasında, Nobel Fizyoloji ve Tıp Ödülleri'ne aday gösterilmiş ilk ve tek bilim adamımızdır. Hamdi Suat (AKNAR)'a 1932 yılında Nobel Ödülü verilecek kişi için aday ismi önermesi istenir ve o da Kemal Cenap'ı aday olarak önerir. Kemal Cenap, ön değerlendirmeden sonra, 1932 yılının ödülü için yarışan 111 adaydan biri olur. Sonuçta ödül sinir sistemi ile ilgili çalışmaları olan Lord Edgar D. Adrian ve Sir Charles S. Sherrington'a verilir. Nobel ödüllerine aday gösterilmek kadar aday gösterici olmak da çok önemlidir. 1942 yılı ödülleri için Kemal Cenap'a aday önermesi için mektup gitmiş, O da Alman bilim insanı Adolf Bickel'i aday olarak göstermiştir.⁶

Resim 3. Kemal Cenap Berksoy çalışma odasında.¹³

Resim 4. Kemal Cenap Berksoy fizyoloji kelimesinin dilimize füzyologya olarak alınması gerektiğini düşünüyor. (Tıp Yolunda Yılbaşı 1936)

Kemal Cenap Berksoy, Türkçenin bilim dili olması için mücadele vermiş, yeni Türkçe terimlerini kendi fizyoloji sahasına yansıtmış ve kitaplarını yeni kelimelerle yazmıştır. Atatürk'ün başlattığı

dil devrimine gönülden inanmış ve bu konuda öncülerden olmuştur. Dil kurultaylarına katılarak bu konuda aktif rol da oynamıştır. Türkçe'nin bilim dili olması için o dönemde yaptığı çalışmalar, dilimizin yabancı dillerin etkisinden kurtulmasını sağlamak için yapılan çok değerli bir adım olmuştur. Kemal Cenap, Türk çocukların dil devrimiyle bilgiyi daha iyi kavrayacağını ve bilginin genlik ve benlik bulacağını ifade etmiştir (Resim 4).⁸

8 Temmuz 1942'de emekliliği bir sene uzatılan Kemal Cenap Berksoy 1 Ağustos 1943 yılında yaş haddinden emekliye sevk edilmiştir.² Emekli olduktan sonra 1944 yılında İstanbul, 1946 yılında ise Yozgat milletvekili olarak görev yapmıştır. Ömrünün son üç senesinde bir beyin hastalığına yakalanan Kemal Cenap Berksoy, 28 Kasım 1949'da Ankara'da vefat etmiştir. Mezarı Ankara'dadır.¹

Ord. Prof. Dr. Kemal Cenap Berksoy'un, yıllar öncesinde yaktığı bilim meşalesi günümüzde başka hekimlerin elinde taşınacaktır. Kemal Cenap Berksoy, Fizyoloji alanında yaptığı çalışmalar ve yetiştirdiği binlerce öğrenciyle anılmaya devam edecektir.

Teşekkür

Bu çalışmaya değerli yardım ve yönlendirmeleri ile katkı sağlayan Sayın Prof. Dr. Arın Namal'a teşekkür ederim.

KAYNAKLAR

1. Kazancıgil A, Hatemi H. Ord.Prof.Dr. Kemal Cenap Berksoy, Türkiye'de XX. Yüzyıl Başlarında Fizyoloji Biliminin Gelişmesi, Tıp Tarihi Araştırmaları (2), 1988: 20-33.
2. İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Personel Dairesi Arşivi, Kemal Cenap Berksoy Dosyası.
3. Ali İ, Topuzlu C. Muallim Doktor Şakir Paşa 1848 -1909, Kemal Matbaası, İstanbul 1949.
4. Namal A, Aras Ş, Yürür GK. Türkiye'de Ortopedi ve Çocuk Cerrahisi Bilim Dallarının Sembölü Akif Şakir Şakar. Nob Med 2008; 4: 35-39
5. Erden, Fethi: Türk Hekimler Biyografisi, İstanbul, 1948.
6. Akgün B. Üsküdarlı Bir Hekim: Ord.Prof.Dr. Kemal Cenap Berksoy (1876-1949) Uluslararası Üsküdar Sempozyumu V, 1-5 Kasım 2007, Türkiye.
7. Berksoy KC. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Fisiyoloji Müessesesi Faaliyet ve Neşriyat ve Tekâmül Projesi 1909-1930; Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul, 1930.
8. Namal A. Ord.Prof.Dr. Sadi İrmak'ın Türk Tıbbı ve Kültürüne Katkıları. Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı, 1999.
9. Uzman MO. Kemal Cenap Berksoy. İstanbul Seririyatı 1949; 11: 68.
10. İrmak S. Fizyoloji Enstitü ve Üç Şefi Şakir Paşa- Kemal Cenap - Winterstein. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası 1949; 3: 598-600.
11. Gökhan N, Çavuşoğlu H. Fizyoloji, Editör Ekrem Kadri Unat Dünya'da ve Türkiye'de 1850 Yılından Sonra Tıp Dallarındaki İlerlemelerin Tarihi, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Vakfı Yayınları: 4, İstanbul, 1988.

12. Winterstein H. Kemal Cenap'ın Hatırasına 1/XII/1949 Tarihinde Derste Söylenen Nutuk. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası 1949; 4: 661-664
13. Sarı N, Akgün B, Kurt Ü.E. Kuruluşundan 1933 Reformuna Fotoğraflarla Darülfünun Tıp Fakültesi, İstanbul, 2011.